

تأثیر نسبت سرمایه بر سودآوری بانک‌های دولتی و خصوصی ایران (۱۳۸۰-۱۳۸۸)

دکتر مهشید شاهچرا^۱

نسیم جوزدانی^۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۱۰/۱۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۵/۳

چکیده

مطالعه حاضر به بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران با استفاده از داده‌های پانل طی دوره (۱۳۸۰-۱۳۸۸) مبتنی بر روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) می‌پردازد. مطابق با نتایج به‌دست‌آمده رابطه منفی و معنی‌دار بین نسبت هزینه و سودآوری بانک‌ها بین بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران وجود دارد. بنابراین بانک‌ها با کنترل صحیح هزینه‌ها کارایی عملیاتی را افزایش و رشد سودآوری را ایجاد می‌نمایند. رابطه

* عضو هیأت علمی پژوهشکده پولی و بانکی و نویسنده مسئول، shahchera_f@yahoo.com

** عضو هیأت علمی مؤسسه آموزش عالی سنایی اصفهان، n_jouzani@yahoo.com

متغیر سیکل‌های تجاری بر سودآوری بانک‌ها در ایران بیانگر آن است که ارتباط مثبت با معنی‌داری کم وجود دارد. البته با در نظر گرفتن روند سیکل‌های تجاری در معادله معنی‌داری ضریب افزایش یافته، به صورتی که در مدل چهارم تخمین‌زده شده ارتباط معنی‌دار بین روند سیکل‌های تجاری و سودآوری بانک‌ها برقرار است.

واژه‌های کلیدی: سودآوری، نسبت سرمایه، سیستم بانکی، پانل پویا

طبقه‌بندی JEL : G21, G32

۱. مقدمه

بانک‌ها یکی از اجزای مهم نظام مالی در بسیاری از کشورها به شمار می‌آیند و به عنوان واسطه‌های مالی نقش تعیین‌کننده‌ای در حصول رشد و توسعه اقتصادی هر کشور به عهده دارند. توسعه صنعت بانکداری و عملکرد کارای آن نیز می‌تواند سبب رشد بلندمدت اقتصاد شده و در مقابل عدم توسعه‌یافتگی آن موجبات کاهش رشد اقتصادی را به همراه دارد. در بررسی عملکرد بانک‌ها توجه به عوامل داخلی و بیرونی که بر سودآوری بانک‌ها تأثیر می‌گذارند، حائز اهمیت است.

در این مقاله سعی شده است که با توجه به عوامل ضروری و مؤثر در سودآوری بانک‌ها تأثیر ساختار سرمایه بانکی نیز نشان داده شود. بانک‌ها با نسبت‌های سرمایه بالاتر دارای ایمنی و امنیت بیشتر در مقابل بحران‌های اقتصادی و ریسک‌های موجود هستند. در شرایط خاص اقتصادی بانک‌ها می‌بایست کفایت سرمایه خود را افزایش دهند و در این شرایط افزایش نسبت سرمایه می‌تواند موجب کاهش ریسک اقتصادی شود. البته ممکن است بانک‌ها به پذیرش ریسک بیشتر در پرتفوی دارایی‌هایشان به وسیله افزایش پرداخت اعتبارات و تسهیلات به امید حداکثر کردن بازده مورد انتظار و افزایش درآمد بانک تحریک شوند.

بانک‌ها به اتکال سرمایه خود در مقابل زیان‌های ناشی از عدم بازپرداخت وام‌های اعطاشده، شرایط نامساعد بازار و برخی تنگناهای عملیاتی ایستادگی می‌کنند. با وجودی که در بهترین حالت نیز ممکن است بانکی با موقعیت سرمایه‌ای مناسب در اثر حوادث ناگوار از پای درآید، لیکن پژوهشگران زیادی از بررسی‌هایی نام می‌برند که نشان داده ابعاد فاجعه‌آمیز بحران‌های بانکی در مورد بانک‌هایی که از وضعیت سرمایه‌ای مناسب‌تری برخوردار بوده‌اند، محدودتر بوده است، زیرا یک بانک با سرمایه کافی زمان بیشتری را برای بررسی مشکلات و مواجهه صحیح با آنها در اختیار دارد. اما از سوی دیگر، کفایت سرمایه یک بانک مفهومی نسبی است. به این معنی که مناسب‌بودن میزان آن برحسب اندازه و حجم فعالیت بانک قابل تأیید است. لذا معمولاً کفایت سرمایه بر حسب نسبت سرمایه به دارایی‌ها تعیین می‌شود و شاخصی از توانایی بانک در جذب آثار منفی ناشی از زیان‌های

احتمالی و اعاده موقعیت مناسب خود، به شمار می‌رود. به این ترتیب نسبت بزرگ‌تر سرمایه به دارایی‌ها به معنی پوشش بالاتر دارایی‌ها توسط سرمایه یا به عبارت دیگر کفایت بالاتر سرمایه در مقابل زیان‌های احتمالی است. لیکن استفاده از معیار ساده سرمایه به دارایی‌ها شامل محدودیت‌هایی است که استفاده از آن را برای قضاوت در خصوص کفایت سرمایه یک بانک با مشکلاتی همراه می‌کند. مهم‌ترین محدودیت این است که با استفاده از آن به صورت کامل نمی‌توان میزان سرمایه بانک را با میزان ریسکی که بانک نسبت به دارایی‌های خود در معرض آن قرار دارد، مرتبط نمود. به عبارت دیگر نسبت ساده سرمایه به دارایی‌ها وجود تفاوت در ساختار ریسکی دارایی‌های بانکی گوناگونی را که بانک‌ها در اختیار دارند، نادیده می‌گیرد (پهلوان‌زاده، ۱۳۸۶).

با توجه به اهمیت نسبت سرمایه در این مقاله بر چگونگی تأثیرگذاری سرمایه بانکی بر سودآوری بانک‌ها تأکید شده است. توان اول و دوم نسبت سرمایه به همراه سیکل‌های تجاری به عنوان عوامل تأثیرگذار بر سودآوری مورد بررسی قرار گرفته است.

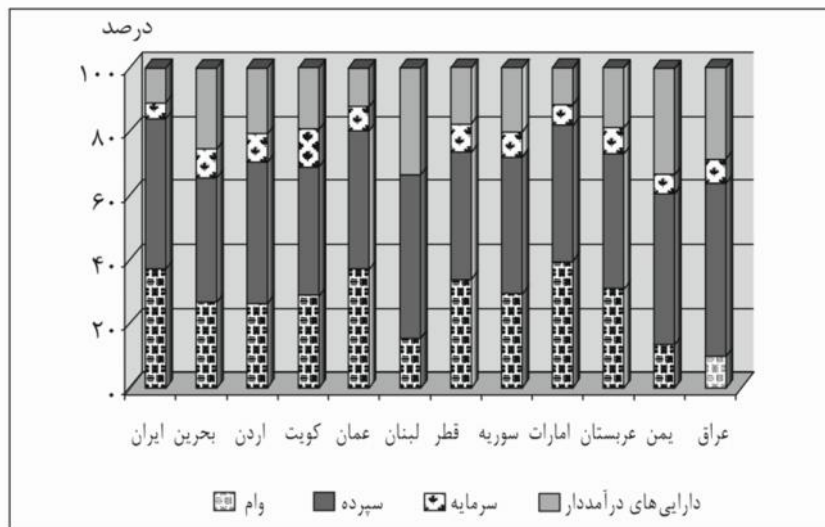
۲. بررسی اقلام ترازنامه در ایران و برخی از کشورهای منطقه در

سال ۲۰۰۸

برای بررسی ساختار سرمایه بر سودآوری بانک‌های ایران، مروری بر اقلام ترازنامه در ایران و برخی از کشورهای منطقه ارائه می‌گردد. در تجزیه و تحلیل ترازنامه وام، سپرده‌ها و سرمایه و دیگر دارایی‌های درآمددار از اهمیت بیشتری برخوردارند. ایران دارای نسبت وام و تسهیلات پرداختی به دارایی ۶۳ درصد است. نسبت سپرده‌ها و وجوه کوتاه مدت به دارایی در ایران ۷۹/۴ درصد می‌باشد. میزان سرمایه ۸/۲ درصد از دارایی‌ها و دیگر دارایی‌های درآمد دار نیز ۱۸/۲ درصد از دارایی‌ها را در ساختار ترازنامه کشور ایران را تشکیل داده است. اقلام ترازنامه‌ای وام، سپرده‌ها و سرمایه و دیگر دارایی‌های درآمددار در بین ایران و برخی از کشورهای خاورمیانه نیز مورد مقایسه قرار گرفته است. کشور امارات متحده عربی با نسبت سپرده‌ها و وجوه کوتاه‌مدت به دارایی به میزان ۶۹/۸ درصد از دارایی‌ها در سال ۲۰۰۸ بیشترین مقدار را در خاورمیانه به خود اختصاص داده است. عمان و ایران نیز به

ترتیب با وام و تسهیلات پرداختی ۶۷/۱ و ۶۳ درصد از دارایی‌ها در رتبه‌های بعدی قرار دارند. کشورهای عراق و یمن نیز دارای کمترین نسبت سپرده‌ها و وجوه کوتاه‌مدت به دارایی در منطقه می‌باشند. نسبت سپرده به دارایی در کشور لبنان ۸۶/۸ درصد بوده و بیشترین مقدار را در منطقه به خود اختصاص داده است. پس از یمن، ایران با ۷۹/۴ درصد دارای بیشترین نسبت سپرده به دارایی می‌باشد. اردن، عمان، عربستان، قطر و امارات متحده عربی در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

نمودار (۱) مقایسه ساختار ترازنامه در ایران و برخی از کشورهای منطقه در سال ۲۰۰۸

منبع: محاسبه‌شده بر اساس داده‌های سایت بانک اسکوپ.

نسبت وام به سپرده به عنوان حدی که یک بانک قادر است برای حمایت از عملیات وام‌دهی، سپرده‌ها را تجهیز نماید، مشخص شده است و می‌تواند میزانی را که یک بانک از محل سپرده‌ها قادر به وام‌دهی است، مورد ارزیابی قرار دهد. مقادیر بالاتر از نسبت وام به سپرده حاکی از نقدینگی پایین‌تر و آسیب‌پذیری نسبت به وام‌دهندگان و روند نامطلوب اقتصادی و یا برداشت از سپرده‌هاست. پایین بودن این نسبت بیانگر نبود موقعیت‌های کافی برای وام‌دهی یا عدم تمایل به اعطای وام به دلیل ریسک‌های موجود در وام‌دهی است. اگرچه مقدار ۷۰-۸۰ درصد می‌تواند بیانگر توازن معقول بین نقدینگی و درآمدها باشد ولی

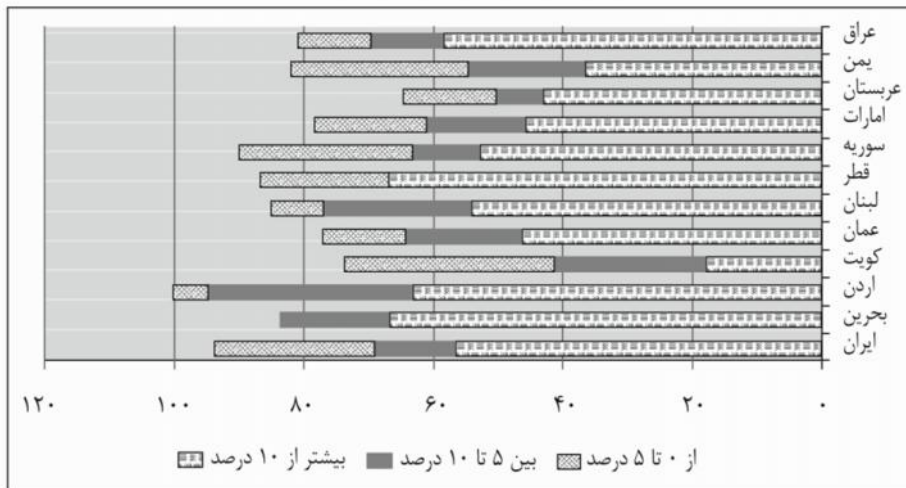
سطح مناسب برای این نسبت از کشور به کشور دیگر متفاوت است. در امارات متحده عربی این نسبت به میزان ۹۲ درصد، دارای بیشترین مقدار در منطقه بوده و پس از آن قطر با ۸۴ درصد، عمان با ۸۶ درصد و ایران با ۷۹ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

میزان سرمایه در هر بانک میزان حمایت از سپرده‌گذاران و اعتباردهندگان در مقابل ضررهای غیرقابل پیش‌بینی را که ممکن است بانک‌ها با آن مواجه شوند، مشخص می‌کند. در مقایسه میزان سرمایه در سیستم بانکی کشورهای منطقه، همان‌طور که در جدول ۱ نشان داده شده است، کشور کویت دارای بیشترین میزان سرمایه به میزان ۲۱ درصد از دارایی‌ها می‌باشد. قطر با ۱۶/۴ درصد، بحرین با ۱۵/۸ درصد و اردن با ۱۵/۵ درصد دارای رتبه‌های بعدی هستند. ایران با ۸/۲ درصد سرمایه در بین کشورهای منطقه در رتبه پایینی قرار دارد.

نسبت دارایی‌های درآمددار به کل دارایی‌ها نسبت دیگری است که در مقایسه بین کشورهای منطقه مورد بررسی قرار گرفته است. این نسبت نشان می‌دهد که چه مقدار از دارایی‌های بانک توسط مدیریت آن در امور مولد به کار گرفته شده است. البته از آنجا که دارایی‌های بانک برای حمایت از عملیات بانکی ضروری هستند، ولی می‌توانند مستقیماً درآمد ایجاد نمایند و استفاده از دارایی‌ها برای امور غیرمولد نیز در عملیات بانکداری طبیعی است. علاوه بر آن ممکن است الزامات مربوط به ذخایر قانونی موجب شوند که دارایی‌های خاصی در اختیار بانک قرار نگیرد. بنابراین این نسبت نمی‌تواند کارایی دارایی را در اموری که به کار گرفته شده است، نشان دهد. دارایی‌های درآمددار در ایران ۱۸/۲ درصد از کل دارایی‌ها می‌باشد که در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه کمتر است. میزان دارایی‌های درآمددار در یمن ۵۷/۲ درصد، لبنان ۵۵/۸ درصد، بحرین ۴۱/۷ درصد، عراق ۳۹/۷ درصد و اردن ۳۷/۱ درصد می‌باشد. بازده سرمایه به مفهوم عوایدی است که برای جبران هزینه و ریسکی که سرمایه‌گذاران با فراهم‌آوردن سرمایه بانک متقبل شده‌اند، به آنان پرداخت می‌شود. عواید سرمایه‌گذاران می‌تواند سود سهام بوده و یا اختلاف قیمت سهام زمانی که سهام به قیمتی بیش از ارزش اولیه فروخته می‌شود و یا ترکیبی از این دو باشد. همچنین می‌توان گفت بازدهی سرمایه نرخ سرمایه‌گذاری و توانایی بالقوه را برای تشکیل سرمایه داخلی ارزیابی می‌نماید. اگر بازدهی سرمایه را به سه قسمت بیشتر از ۱۰

درصد، بین ۵ تا ۱۰ درصد و از ۰ تا ۵ درصد تقسیم‌بندی شود.

نمودار (۲) سهم بازدهی سرمایه با توجه به تعداد بانک‌ها در ایران و کشورهای منطقه در سال (۲۰۰۸)

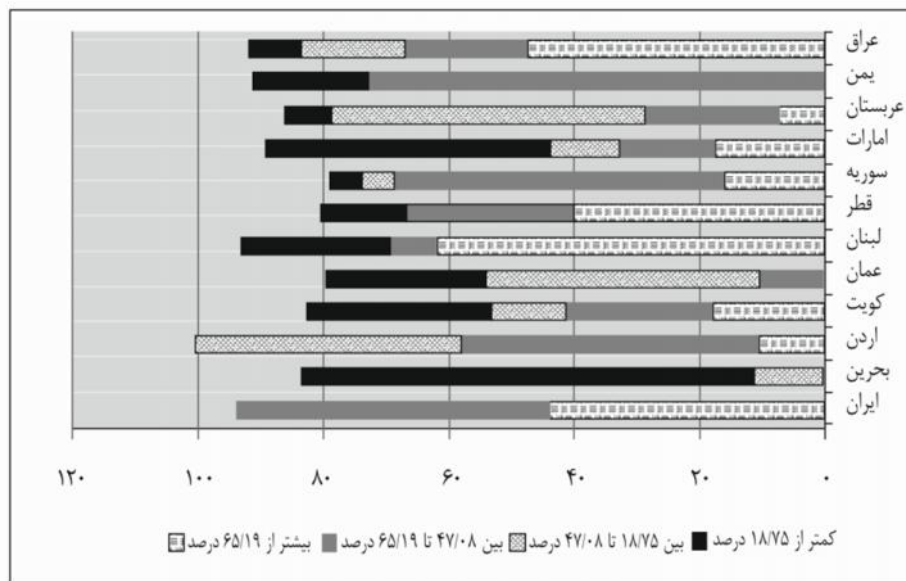
منبع: محاسبه‌شده بر اساس داده‌های سایت بانک اسکوپ

در ایران ۵۶/۲۵ درصد از بانک‌های کشور دارای بازدهی سرمایه بیش از ۱۰ درصد بوده است. ۱۲/۵ درصد از بانک‌های کشور دارای بازدهی بین ۵ تا ۱۰ درصد و ۲۵ درصد از بانک‌های کشور دارای بازدهی سرمایه از صفر تا ۵ درصد می‌باشند. در کشور قطر ۶۶/۶۷ درصد از بانک‌های کشور دارای بازدهی سرمایه بیش از ۱۰ درصد بوده است که بیشترین مقدار در بین کشورهای منطقه را داراست. امارات متحده عربی نیز ۵۸/۳۳ درصد از بانک‌های این کشور دارای بازدهی سرمایه بالاتر از ۱۰ درصد بوده‌اند. ایران پس از قطر و امارات در رتبه سوم قرار دارد.

مطابق با نمودار ۳، نسبت خالص وام به دارایی به چهار قسمت بیشتر از ۶۵/۱۹ درصد، بین ۴۷/۰۸-۶۵/۱۹ درصد، بین ۱۸/۷۵-۴۷/۰۸ درصد، کمتر از ۱۸/۷۵ درصد تقسیم‌بندی شده است. ۴۳/۷۵ درصد از تعداد بانک‌های ایران، دارای نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها

بیشتر از ۶۵/۱۹ درصد بوده اند. ۵۰ درصد از تعداد بانک‌های ایران، دارای نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها بین ۴۷/۰۸ تا ۶۵/۱۹ می‌باشند. در کشورهای عمان و امارات متحده عربی و قطر، به ترتیب ۴۳/۷۵ درصد و ۴۷/۲۲ درصد و ۴۰ درصد از تعداد بانک‌های این کشورها، دارای نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها بیشتر از ۶۵/۱۹ درصد بوده‌اند. ۱۷/۳ درصد از تعداد بانک‌های بحرین، دارای نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها بیشتر از ۶۵/۱۹ درصد بوده‌اند. ۱۵/۲۲ درصد از تعداد بانک‌های بحرین، دارای نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها بین ۴۷/۰۸ تا ۶۵/۱۹ می‌باشند. ۱۰/۸۷ درصد از تعداد بانک‌ها، دارای نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها بین ۱۸/۷۵ تا ۴۷/۰۸ می‌باشند و ۴۵/۴۵ درصد دارای نسبت خالص وام به دارایی‌ها کمتر از ۱۸/۷۵ درصد هستند که نشان‌دهنده آن است که بیشتر بانک‌های بحرین دارای نسبت خالص وام به دارایی‌های کمتر از ۱۸/۷۵ درصد می‌باشند.

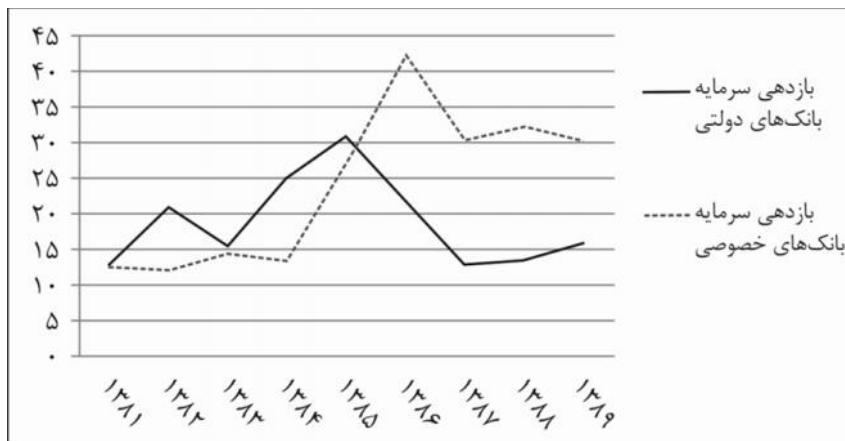
نمودار (۳) مقایسه سهم نسبت خالص وام‌ها به کل دارایی‌ها با توجه به تعداد بانک‌ها در ایران و کشورهای منطقه (۲۰۰۸)

منبع: محاسبه‌شده بر اساس داده‌های سایت بانک اسکوپ

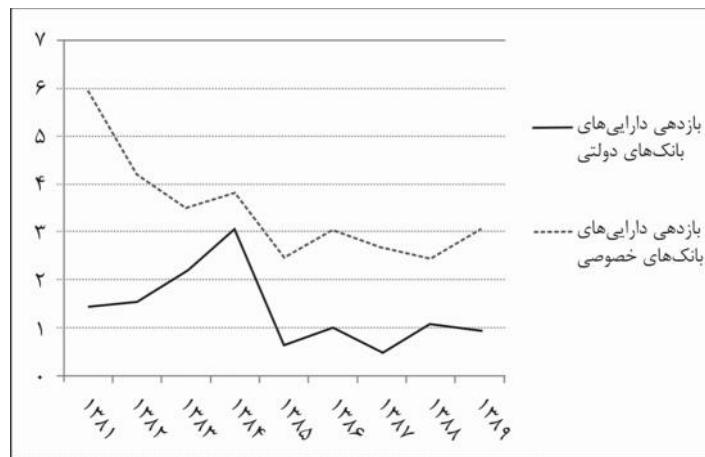
بازدهی سرمایه در بانک‌های دولتی ایران در بین سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۵ روند افزایشی داشته ولی در طی سال‌های ۱۳۸۵ به بعد با افزایش فعالیت بانک‌های خصوصی کاهش یافته و بانک‌های خصوصی در زمینه عملکرد بازدهی سرمایه رشد بیشتری نسبت به بانک‌های دولتی داشته‌اند. البته بانک‌های خصوصی نیز از سال ۱۳۸۷ رشدی در بازدهی سرمایه خود نداشته و این روند تا سال ۱۳۸۹ نیز ادامه داشته است. بازدهی دارایی‌ها نیز در بانک‌های خصوصی بالاتر از بانک‌های دولتی در ایران بوده و طی سال‌های مورد بررسی میزان بازدهی دارایی‌ها در بین بانک‌های خصوصی بیشتر از بانک‌های دولتی است.

نمودار (۴) مقایسه نسبت بازدهی سرمایه در بین بانک‌های دولتی و خصوصی ایران

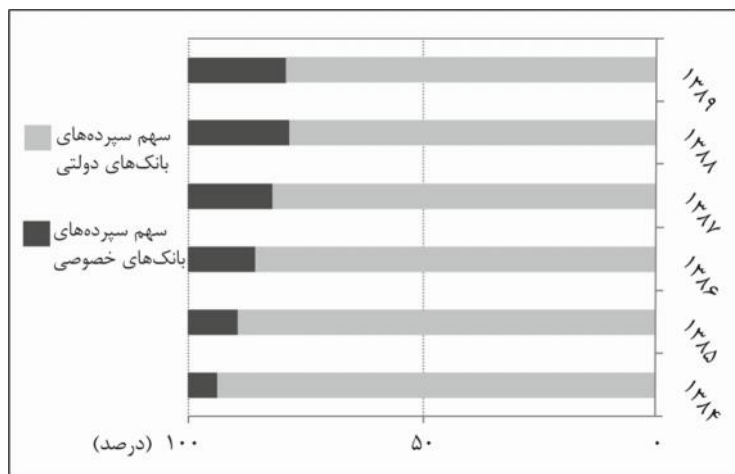

بیشترین میزان نسبت وام به دارایی در بین بانک‌های دولتی و خصوصی تا سال ۱۳۸۷ متعلق به بانک‌های دولتی بوده ولی این نسبت پس از سال ۱۳۸۷ به نفع بانک‌های خصوصی تغییر یافته است. البته با وجود افزایش فعالیت‌های بانک‌های خصوصی در ایران و افزایش فضای رقابتی در صنعت بانکداری ایران هنوز سهم سپرده‌های بانک‌های دولتی بیشتر از بانک‌های خصوصی است.

نمودار (۵) مقایسه نسبت بازدهی دارایی‌ها بین بانک‌های دولتی و خصوصی ایران

نمودار (۶) مقایسه سهم سپرده‌های بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران

۳. ادبیات موضوع

تبیین تأثیر عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های خصوصی و دولتی ایران در این پژوهش را بر اساس الگوی مطرح در نظریه ساختار - رفتار - عملکرد^۱ انجام شده است. هر بازار دربرگیرنده سه عنصر ساختار، رفتار و عملکرد بوده و با توجه به ماهیت و نحوه ارتباط این عناصر با یکدیگر شکل، نوع و سازمان بازار مشخص می‌شود. ساختار به معنای شکل و چگونگی یک ساختمان و یا ترتیب قرارگرفتن اجزای مختلف یک کل می‌باشد. ساختار بازار در واقع، آن دسته از ویژگی‌های سازمانی بازار است که با شناسایی آنها می‌توان ماهیت قیمت‌گذاری و رقابت در بازار را مشخص کرد (گودرزی و زبیدی، ۱۳۸۷).

رفتار بنگاه‌ها، الگویی است که بنگاه‌ها برای هماهنگی خود با شرایط بازار به کار می‌گیرند. جنبه‌های مختلف رفتار بنگاه در بازار عبارت است از:

- اهداف تعیین قیمت
- تصمیم‌هایی برای بهبود کیفیت و یا تغییر طرح محصول
- سیاست‌های ارتقای فروش

عملکرد اقتصادی عبارت است از مجموعه آثار و نتایجی که از فعالیت‌های اقتصادی ناشی می‌شود، عملکرد اقتصادی دارای ابعاد متنوعی است ولی اقتصاددانان در بررسی عملکرد بنگاه‌ها به جنبه‌هایی نظیر سودآوری، کارایی و بهره‌برداری توجه بیشتری نشان می‌دهند. در بررسی عملکرد صنعت بانکداری از دو نسبت بازده کل دارایی‌ها^۲ و بازده حقوق صاحبان سهام^۳ (ROE) استفاده شده که در بیشتر موارد برای نشان‌دادن توانایی بانک‌ها در خلق درآمد، از طریق ارائه خدمات غیرسنتی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

نسبت بازدهی دارایی‌ها نشان‌دهنده سود به‌دست‌آمده از هر واحد پولی دارایی است و از سوی دیگر، نشان‌دهنده توانایی مدیریت در استفاده مطلوب از منابع واقعی سرمایه‌ای و مالی بانک در خلق سود است. نسبت بازدهی کل دارایی‌ها از تقسیم خالص سود بر مجموع

1- Structure-Conduct-Performance (SCP)

2- Return of Total Assets (ROA)

3- Return of Equity (ROE)

دارایی‌ها به دست می‌آید. نسبت بازدهی کل دارایی‌ها در مورد هر بانک، بستگی به تصمیم‌های سیاستی بانک و همچنین برخی تغییرات غیرقابل کنترل اقتصادی و نیز مقررات دولتی دارد. از سوی دیگر، نسبت بازدهی حقوق صاحبان سهام نیز از تقسیم حقوق صاحبان سهام بر خالص سود به دست می‌آید و نشان می‌دهد که مدیریت بانک تا چه حد توانسته است تا از وجوه سهامداران به طور مؤثر استفاده نماید.

کارایی نیز به معنای حداکثرکردن ارزش ستاده‌ها با توجه به نهاده‌های معین و پرهیز از اتلاف نهاده‌ها بوده و به کارایی درونی و کارایی تخصصی تفکیک می‌شود.

بهره‌وری یکی از جنبه‌های مهم مطالعه عملکرد در طول زمان است. از نظر اقتصادی بهره‌وری معیاری است که رابطه ستانده با نهاده را نشان می‌دهد. به طور کلی، بهره‌وری به نوعی ارتباط بین مقدار کالاها و خدمات تولیدشده و مقدار منابع مصرف‌شده در جریان تولید این کالاها و خدمات را بیان می‌نماید که این روابط، کمی و قابل اندازه‌گیری است.

پس از دهه ۱۹۵۰ میلادی پژوهش‌های بسیاری در مورد رابطه و جهت علیت بین عناصر بازار انجام شد که در این بین، «میسن»^۱ و «بین»^۲ از نویسندگان و اقتصاددانان پیشرو در این زمینه و در واقع، بنیانگذاران نظریه، ساختار - رفتار - عملکرد بودند. در این نظریه، اعتقاد بر این است که جهت علیت از ساختار به رفتار و سپس به عملکرد ختم می‌شود. طرفداران این نظریه معتقدند رفتار بنگاه‌ها و تصمیم آنها مبنی بر همکاری، ائتلاف و یا رقابت با یکدیگر، متأثر از ساخت بازار است. به طور مثال، در صورتی که تمرکز در یک بازار بوده و بخش قابل توجهی از بازار در اختیار تعداد محدودی از فروشندگان باشد، شرایط برای همکاری مناسب خواهد بود و بنگاه‌های فعال در این صنعت به ویژه بنگاه‌های برتر و پیشرو به همکاری و ایجاد ائتلاف تمایل پیدا کرده‌اند. بنابراین ساختار و نحوه رفتار بنگاه‌ها در بازار در مجموع عملکرد بازاری بنگاه‌ها و در نهایت، عملکرد کل بازار و صنعت را شکل می‌دهند. به بیان دیگر، با متمرکزبودن بازار (ساختار) امکان همکاری و بروز ائتلاف (رفتار) بین بنگاه‌ها و در نتیجه، نرخ سودآوری (عملکرد) افزایش می‌یابد (گودرزی و زبیدی، ۱۳۸۷).

1- Mason

2- Bain

نحوه تأثیر عناصر سه‌گانه بازار بر یکدیگر و چگونگی ارتباط آنها از دیدگاه این نظریه، به کمک رابطه زیر تبیین می‌شود:

$$(۳) \quad \text{(شرایط خارجی، سازمان داخلی؛ رفتار؛ ساختار)} = f \text{ عملکرد}$$

در این رابطه تبعی، متغیرهای توضیح (مستقل) در طرف راست و متغیر عملکردی در طرف چپ قرار دارند. ساختار شامل عناصر متعددی بوده و رفتار نیز طیف وسیعی از اعمال و کردار بنگاه‌ها را دربر می‌گیرد. سازمان داخلی مسائلی همچون تنوع تولیدات و اینکه آیا مدیران، صاحبان بنگاه و از سهامداران هستند را شامل می‌شود. منظور از شرایط خارجی تغییراتی است که در خارج از صنعت اتفاق می‌افتد و در عین حال، صنعت و بازار مربوط به آن را متأثر می‌سازد، نظیر تحول در ساختار تقاضا و انتقال تابع تقاضا، معرفی فناوری و روش تولید جدید و دسترسی بنگاه‌ها به آن.

۴. پیشینه تحقیق

تحقیقات انجام‌شده بر سودآوری به دو دسته تقسیم می‌شوند، یک دسته از تحقیقات مختص یک کشور می‌باشند، از جمله تحقیقاتی همچون برگر و همکاران^۱ (۱۹۷۸)، برگر^۲ (۱۹۹۵)، باراجاس و همکاران^۳ (۱۹۹۹)، نکر و جوید^۴ (۲۰۰۱)، نکر^۵ (۲۰۰۳)، آتاناسوگلو و همکاران^۶ (۲۰۰۵) و آبریم^۷ (۲۰۰۸). دسته دوم، تحقیقاتی هستند که عوامل مختلف مؤثر بر سودآوری را در بین کشورهای مختلف بررسی نموده‌اند. تحقیقاتی همچون هاسلم^۸ (۱۹۶۸)، بورکه^۹ (۱۹۸۹)، مولینکس و تورنتون^{۱۰} (۱۹۹۲)، کانت و هوزینگا^{۱۱} (۱۹۹۹)، بشیر^{۱۲} (۲۰۰۰)، کانت و هوزینگا (۲۰۰۰) و آبرو و

1- Berger et al (1978)

2- Berger (1995)

3- Barajaset et al (1999)

4- Naceur , Goaid (2001)

5- Naceur (2003)

6- Athanasoglou et al (2005)

7- Aburime (2008)

8- Haslem (1968)

9- Bourke (1989)

10- Molyneux , Thornton (1992)

11- Demigruc – Kunt , Huizinga (1999)

12- Bashir (2000)

مهندس^۱ (۲۰۰۰) از این قبیل می‌باشند. نتایج تحقیقات کانت و همکاران نشان می‌دهد که بانک‌های خارجی نسبت به بانک‌های داخلی در کشورهای در حال توسعه سوددهی بالاتری دارند، در حالی که در کشورهای توسعه‌یافته به این صورت نیست. آبرو و مندس (۲۰۰۰) رابطه بین نسبت وام‌ها بر سوددهی را مورد بررسی قرار داده‌اند. مطابق نتایج به‌دست آمده، رابطه مثبت بین نسبت وام‌ها و سوددهی وجود دارد. اما بشیر و حسن^۲ (۲۰۰۳) و استاکورس و وود^۳ (۲۰۰۳) در مطالعات خود به رابطه منفی بین سوددهی و نسبت وام‌ها دست یافته‌اند. بوید و رانکل^۴ (۱۹۹۳) در بررسی خود در مورد سوددهی بانک‌ها، رابطه منفی بین اندازه بانک‌ها و سوددهی را نشان داده‌اند. میلر و نولاس^۵ (۱۹۹۷) در آمریکا، ناکور (۲۰۰۳) در تونس و جیانگ و همکارانش^۶ (۲۰۰۳) در هنگ‌کنگ نیز در تحقیقات خود نتایج مشابهی را به دست آورده‌اند. طبق تحقیقات انجام‌شده بانک‌های بزرگ نسبت به بانک‌های کوچک‌تر سودآوری کمتری دارند.

۵. معرفی و برآورد مدل

۱-۵. داده‌های پژوهش و روش تجزیه و تحلیل آنها

در این پژوهش، تأثیر عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های دولتی و خصوصی ایران در دوره زمانی (۱۳۸۰-۱۳۸۸) مورد بررسی قرار گرفته است. آمار به‌کاررفته در این پژوهش از ترازنامه‌های بانک‌های ایران و سایت آماری و اطلاعاتی بانک اسکوپ استخراج شده است. از آنجا که داده‌های این پژوهش به صورت داده‌های ترکیبی پویا^۷ است، تجزیه و تحلیل آنها با استفاده از روش‌های اقتصادسنجی داده‌های ترکیبی صورت می‌گیرد که بدین‌منظور از نرم‌افزارهای Eviwes5 و Eviwes6 استفاده شده است.

1-Abru & Mendes (2000)

2-Bashir & Hassan (2003)

3-Staikouras & Wood (2003)

4-Boyd & Runkle (1993)

5-Miller & Noulos (1997)

6-Jiang (2003)

7- Dynamic Panel Data

۵-۲. ارائه مدل و معرفی متغیرها

شکل کلی مدل سودآوری به‌کاررفته در این پژوهش در چارچوب نظریه ساختار - رفتار - عملکرد و بر مبنای پژوهش‌های خارجی انجام‌شده در این زمینه مانند آتاناسوگلو و همکاران (۲۰۰۸) به صورت زیر است:

$$it = \alpha + \beta_1 \text{Capital}_{it} + \beta_2 \text{Capital}^2_{it} + \beta_3 \text{BCC} + \beta_4 \text{Loan} + \beta_5 \text{Liquidasset} + \beta_6 \text{Costr} + \beta_7 \text{Hefindahl} + \epsilon_{it}$$

در این معادله t بیانگر دوره زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۸ و i بیانگر مقاطع یعنی بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران است. متغیر وابسته بازده حقوق صاحبان سهام می‌باشد که به عنوان شاخص سودآوری بانک‌ها در نظر گرفته شده است. این نسبت از تقسیم سود بعد از کسر مالیات به متوسط کل سرمایه (حقوق صاحبان سهام) به دست می‌آید و نشان‌دهنده درآمد خالص به ازای هر واحد سرمایه سهمی است و نرخ بازده سرمایه‌گذاری و توانایی بالقوه را برای تشکیل سرمایه داخلی ارزیابی می‌نماید.

شاخص تمرکز بازار بانک یکی از جنبه‌ها و ابعاد مهم ساختار بازار بانکی است که شاید مهم‌ترین متغیر ساختاری اثرگذار بر سودآوری بانک‌ها به شمار می‌آید. برای اندازه‌گیری تمرکز، پژوهشگران در کارهای تجربی خود از شاخص‌های مختلفی استفاده می‌کنند که در این پژوهش از شاخص تمرکز هرfindahl - هیرشمن^۱ به عنوان عامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها استفاده شده است.

سودآوری بانکی ممکن است تحت تأثیر دوره‌های مختلف تجاری (رونق و رکود اقتصادی) قرار گیرد. همچنین تغییرات شرایط اقتصادی از یک سال به سال دیگر بر سودآوری بانک‌ها تأثیر می‌گذارد. در این بررسی با استفاده از متغیر ادوار تجاری تأثیرات مختلف تجاری بر سودآوری بانک‌ها نشان داده شده است. در تحقیقات مدرن ادوار تجاری، فرض بر آن است که اقتصاد در اطراف یک روند زمانی بلندمدت که بعضاً نرخ رشد بالقوه نیز نامیده می‌شود، نوسان دارد. بنابراین برای شناسایی و اندازه‌گیری نوسانات باید روند تولید را از سری زمانی تولید جدا کرد. برای انجام این تفکیک از فیلترهای آماری استفاده می‌شود (کیم و چویی، ۱۹۹۷).

1- Herfindahl – Hirschman Index

در تحقیق حاضر برای استخراج اجزای سری زمانی، از فیلتر آماری هدریک - پرسکات در دو مرحله استفاده می‌شود. در مرحله اول، سری زمانی مورد نظر روندزدایی می‌شود. سپس از تفاوت سری زمانی با جزء استخراج‌شده، مجموع دو جزء ادوار تجاری و جزء نامنظم به دست می‌آید. آنگاه جهت جداسازی جزء نامنظم از ادوار تجاری اقدام می‌شود، به این صورت که بر اساس خصوصیت آماری این فیلتر، باقیمانده حاصل از آن دارای ویژگی متغیر تصادفی است. بنابراین با اعمال مجدد این فیلتر بر سری زمانی مورد نظر جزء ادوار تجاری و علاوه بر آن باقیمانده حاصل که جزء نامنظم می‌باشد، استخراج می‌گردد. روند بلندمدت، ادوار تجاری و جزء نامنظم توسط فیلتر هدریک - پرسکات محاسبه می‌شوند.

از جمله عوامل تأثیرگذار بر سودآوری بانک‌ها، نسبت هزینه به درآمد کل می‌باشد. این نسبت نشان می‌دهد که هزینه‌های اداری شامل پرسنلی، ملزومات و اجاره محل، استهلاک، بیمه اموال و غیره چند درصد از درآمد عملیاتی بانک است. بدیهی است هر چه این نسبت کمتر باشد، بانک به لحاظ هزینه‌ای کارا تر عمل نموده است.

سرمایه بانک مانند سپر دفاعی محکم در مقابل ناملایمات و مشکلات مالی در خصوص جذب زیان‌های احتمالی است. در واقع سرمایه یک بانک زیان‌های احتمالی را ابتدا متوجه سهامداران می‌کند، ضمن آنکه منابع مالی لازم را برای ادامه حیات بانک تأمین می‌نماید. نسبت سرمایه از تقسیم حقوق صاحبان سهام به جمع خالص کل دارایی‌های بانک به دست می‌آید. این نسبت بیانگر قدرت حمایتی بانک از سوی صاحبان سهام سرمایه‌گذاری شده در آن است، بدین ترتیب هر چه این نسبت بیشتر باشد، نشان‌دهنده قدرت ثبات بیشتر در بانک است. نسبت سرمایه به عنوان متغیر توضیحی در این پژوهش استفاده شده است. برای نشان دادن تأثیرات غیرخطی نسبت سرمایه و سودآوری، از توان دوم نسبت سرمایه استفاده شده است.

از دیگر متغیرهای مؤثر بر سودآوری بانک‌ها، نسبت وام‌ها می‌باشد. این نسبت از طریق تقسیم وام‌های اعطایی به مجموع دارایی‌ها محاسبه می‌شود و نشان‌دهنده آن است که چه درصدی از مجموع دارایی‌ها به صورت وام در اختیار متقاضیان قرار گرفته است. همچنین

نسبت وام‌ها معیاری برای مشخص نمودن میزان نقدینگی در بانک است، بنابراین هر چه این نسبت بیشتر باشد، بیانگر کمتر بودن نقدینگی بانک است. نسبت دارایی‌های نقدی به کل سپرده‌ها نیز به عنوان متغیر نقدینگی بانک‌ها و متغیر تأثیرگذار بر سودآوری لحاظ شده است. این نسبت از تقسیم دارایی‌های نقدی هر بانک به کل سپرده‌ها به دست می‌آید که از جمله معیارهای نقدینگی هر بانک محسوب می‌شود. این نسبت سهم دارایی‌های نقدی را از سپرده‌ها نشان می‌دهد و مشخص می‌کند که ریسک ناشی از کاهش نقدینگی در صورت افزایش سهم دارایی‌های نقدی بانک کم و متناسب با وام‌های پرداختی است.

۳-۵. روش تحقیق و نتایج برآورد مدل

برای تخمین مدل از تکنیک پانل دیتای پویا استفاده شده است. در این قسمت به صورت اجمالی به معرفی این روش پرداخته می‌شود. یکی از محدودیت‌های اساسی پیش روی محققان در ایران محدودیت آماری است. این امر باعث می‌شود برای استفاده از تکنیک با داده‌های تابلویی ایستا با محدودیت زمانی اطلاعات روبه‌رو شده و برای رفع این نقیصه رویکرد داده‌های تابلویی پویا پیشنهاد می‌شود.

یکی از روش‌های تخمین مدل داده‌های تابلویی پویا استفاده از روش آرلانو و باند (۱۹۹۱) است. این روش برای استفاده از داده‌های با دوره زمانی اندک مناسب می‌باشد. در استفاده از این روش، متغیر وابسته با وقفه‌های مشخص به منظور در نظر گرفتن اثرات پویا وارد مدل می‌شوند. علاوه بر این ممکن است متغیرهای توضیحی با جملات اختلال دارای همبستگی باشند که برای این منظور آرلانو و باند دو روش را پیشنهاد می‌کنند. یکی از این روش‌ها، استفاده از تفاضل مرتبه اول متغیرها و روش دیگر استفاده از رویکرد انحرافات متعامد^۱ می‌باشد.

روش تفاضل مرتبه اول برای از بین بردن اثرات ثابت مورد استفاده قرار می‌گیرد و مقادیر وقفه‌دار متغیر وابسته به عنوان متغیرهای ابزاری استفاده می‌شوند. فرض می‌شود کواریانس

1- Orthogonal Deviation

بین جملات اختلال در دو دوره متوالی، صفر بوده و کواریانس متغیرهای توضیحی با جملات اختلال نیز صفر است. در روش آرلانو و باند از ماتریس متغیرهای ابزاری برای ایجاد تخمین‌زننده‌های سازگار استفاده شده است و آماره آزمون سارجان برای تعیین مشخص بودن معادله مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این آزمون اگر فرض صفر پذیرفته شود، بیانگر این است که معادله بیش از حد مشخص بوده و مدل به متغیرهای ابزاری نیازمند است. بنابراین باید از مقادیر وقفه‌دار متغیر وابسته به عنوان متغیرهای ابزاری برای رفع همبستگی بین متغیرهای توضیحی و جملات اختلال استفاده نمود. همچنین با توجه به اینکه در استفاده از روش تفاضل‌گیری مرتبه اول، جملات اختلال از فرایند خودرگرسیون مرتبه اول پیروی می‌کنند، لذا برای اینکه روش آرلانو و باند منجر به تخمین‌زننده‌های سازگار مدل شوند، لازم است مرتبه خودرگرسیونی جملات اختلال مورد آزمون قرار گیرد (آرلانو و باند، ۱۹۹۱).

روش آرلانو و باند در صورتی به تخمین‌زننده‌های سازگار می‌انجامد که مرتبه خودرگرسیونی جمله اختلال از مرتبه ۲ نباشد، زیرا بر اساس روش تفاضل مرتبه اول، جملات اختلال از فرایند مرتبه اول تبعیت می‌کنند. در ادامه به تخمین مدل فوق بر اساس تکنیک داده‌های تابلویی پویا پرداخته می‌شود.

به‌کارگیری روش‌های معمول اقتصادسنجی در برآورد ضرایب الگو بر این فرض استوار است که متغیرهای الگو پایا هستند. وجود متغیرهای ناپایا در الگو باعث می‌شود که آزمون‌های F و t معمول از اعتبار لازم برخوردار نباشند، در چنین شرایطی کمیت‌های بحرانی ارائه‌شده توسط توزیع‌های F و t کمیت‌های بحرانی صحیحی برای انجام آزمون نیستند و رگرسیون انجام‌شده رگرسیون کاذب است. بنابراین برای اطمینان از پایاب بودن متغیرهای مدل برآوردشده از آزمون ریشه واحد داده‌های ترکیبی فیشر - دیکی فولر استفاده کرده و خلاصه نتایج این آزمون در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول (۱) نتایج آزمون پایایی متغیرهای مدل

نام متغیر	مقدار آماره	احتمال	همجمعی مرتبه
نسبت سرمایه	۵۵/۱۴۲۴	۰/۰۱۲۴	صفر
نسبت هزینه	۴۰/۲۳	۰/۰۳۷۱	صفر
شاخص تمرکز	۳۸/۲۹۶۵	۰/۰۹۲۹	یک
نسبت خالص وام به دارایی	۴۴/۶۲	۰/۰۲۴۱	صفر
نسبت دارایی‌های نقدی به دارایی	۵۳/۹۴	۰/۰۰۲۳	صفر
اندازه بانک	۸۹/۸۷	۰/۰۰۰۰	صفر
بازدهی سرمایه	۵۲/۸۱	۰/۰۲۰۸	صفر
سیکل‌های تجاری	۶۴/۵۲	۰/۰۰۱۲	صفر
روند	۳۱۳/۱۵۲	۰/۰۰۰	صفر

منبع: یافته‌های تحقیق

مطابق با جدول ۱ کلیه متغیرها به غیر از شاخص تمرکز درجه همجمعی مرتبه صفر داشته و پایا می‌باشند.

در این تحقیق از بازدهی سرمایه به عنوان متغیر سودآوری استفاده شده است. سودآوری هر بنگاه به سود دوره‌های قبل نیز بستگی دارد. با استفاده از روش گشتاور تعمیم‌یافته در تکنیک داده‌های تابلویی پویا، متغیر وابسته با وقفه وارد مدل شده و این موضوع می‌تواند نشان‌دهنده ارتباط سود با دوره‌های گذشته باشد. ضریب متغیر سودآوری با وقفه می‌تواند بین صفر و یک باشد. مقادیر نزدیک به صفر این ضریب نشان‌دهنده رقابت بالا در صنعت و مقادیر نزدیک به یک، ساختار رقابتی ضعیف را نشان می‌دهد. مطابق با نتایج به دست آمده در جدول ۲، ضریب متغیر سود با وقفه در حدود ۰/۳ است که نشان می‌دهد، ساختار صنعت بانکداری در ایران کاملاً رقابتی است.

بانک‌های با نسبت‌های سرمایه به دارایی بالاتر، دارای ثبات بیشتر و امنیت مناسبی حتی در بحران‌های مالی در مقابل زیان‌ها و بازپرداخت بدهی‌های خود هستند. فرضیه متعارف ریسک - بازدهی به عنوان یک ارتباط منفی ما بین نسبت سرمایه به دارایی و سودآوری بانک‌ها به کار می‌رود که نشان می‌دهد نگهداری بیش از حد سرمایه و نقدینگی

باعث کاهش ریسک و کاهش بازدهی مورد انتظار هر بانک می‌شود. البته این امر ممکن است بانک‌ها را به پذیرش ریسک بیشتر در پرتفوی دارایی‌هایشان به وسیله افزایش پرداخت اعتبار و تسهیلات و وام‌ها به امید حداکثر کردن بازده‌های مورد انتظار و افزایش درآمد بانک تحریک کند. بنابراین احتمال رابطه مثبت بین نسبت سرمایه به دارایی و سودآوری بانک می‌تواند وجود داشته باشد.

مطابق با نتایج به دست آمده در جدول ۲، ضریب نسبت سرمایه در سیستم بانکی ایران مثبت و معنی دار بوده است. البته در این پژوهش از توان دوم نسبت سرمایه نیز استفاده شده است که ارتباط غیرخطی بین سودآوری و نسبت سرمایه را نشان می‌دهد. با توجه به ضریب منفی و معنی دار توان دوم نسبت سرمایه، می‌توان چنین نتیجه گرفت که رابطه غیرخطی بین سودآوری بانک‌ها و نسبت سرمایه در سیستم بانکی ایران وجود دارد. افزایش در نسبت سرمایه در مقادیر اولیه موجب افزایش در سودآوری شده ولی هر چه این نسبت افزایش یافته و از حد ماکزیمم آن فراتر رود دیگر افزایش در سودآوری را ایجاد نمی‌کند و افزایش در نسبت سرمایه موجب کاهش سودآوری بانک‌ها می‌شود.

برای مدیریت نقدینگی، بانک‌ها حجم اعتبارات را به وسیله تغییر شکل سپرده‌های کوتاه‌مدت به بلندمدت افزایش می‌دهند، آنها دائماً با ریسک‌های مرتبط با سررسید نامتناسب بدهی‌های مربوط به سودهای پرداختی به سپرده‌ها و احتمال عدم بازپرداخت بدهی‌ها و وام‌های پرداختی مواجه می‌شوند. به منظور جلوگیری از زیان ناشی از بحران نقدینگی ناشی از عدم بازپرداخت بدهی‌ها، بانک‌ها اغلب دارایی‌های نقد نگهداری می‌کنند که به آسانی قابلیت تبدیل به وجه نقد را داشته باشند. به هر حال دارایی‌های نقد با نرخ‌های پایین بازدهی مرتبط هستند. از این رو نقدینگی بالا با سودآوری پایین همراه است. مطابق با نتایج به دست آمده نسبت دارایی نقد به کل سپرده‌های مشتریان و وجوه کوتاه‌مدت نیز که از شاخص‌های نقدینگی است، دارای ضریب منفی و معنی دار بوده است.

نسبت وام به دارایی در سیستم بانکی ایران نیز دارای علامت مثبت و معنی دار بر سوددهی است. بانک‌ها با عملیات وام‌دهی خود سود به دست می‌آورند و سپرده‌های بیشتری را تبدیل به وام می‌کنند و از این طریق سود کسب می‌نمایند. ضریب مثبت و معنی دار شاخص هرفیندال - هیرشمن نیز نشان‌دهنده تأثیر مثبت شاخص تمرکز بر

سودآوری بانک‌ها می‌باشد. با افزایش تمرکز بازار، سودآوری بانک‌ها افزایش می‌یابد و علت این امر می‌تواند ناشی از به‌وجود آمدن وضعیت انحصاری در بازار باشد. اندازه بانک نیز به عنوان متغیر مستقل برای صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس در نظر گرفته می‌شود. تنوع خدمات و اعطای تسهیلات بیشتر و همچنین دسترسی بانک‌های با مقیاس بزرگ‌تر به بازارهای دارایی که در دسترس بانک‌های با مقیاس کوچک‌تر نیست می‌تواند بر سودآوری تأثیر مثبت داشته باشد. لگاریتم دارایی‌های کل بانک به عنوان شاخص برای مقیاس بانک می‌باشد. در این پژوهش به علت عدم معنی‌داری ضریب متغیر لگاریتم دارایی‌های بانک‌ها از مدل حذف شده است.

جدول (۲) نتایج برآورد مدل سودآوری بانک‌ها در ایران

نام متغیر	مدل اول	مدل دوم	مدل سوم	مدل چهارم
بازدهی حقوق صاحبان سهام با یک وقفه	۰/۲۵۴ (۳/۹۹۶)	۰/۳۲۶۹ (۳/۵۸۲)	۰/۲۴۵ (۲/۹۵۸)	۰/۲۷۱۲ (۳/۸۸)
بازدهی حقوق صاحبان سهام با دو وقفه	-۰/۲۳۲ (-۳/۶۹۵)	-۰/۱۸۸ (-۱/۰۴۲)	-۰/۱۸۷ (-۱/۲۹۴)	-۰/۳۷۲ (-۴/۰۱۹)
شاخص تمرکز	۷/۳۷۵۸ (۸/۳)	۴/۱۵۹ (۱/۲۱۸)	۴/۴۱۳ (۱/۹۶۹)	۴/۰۰۶ (۲/۵۴)
نسبت سرمایه	۱/۹۴ (۴/۷۷)	۱/۱۴۴ (۱/۳۴۴)	-۰/۹۵۲ (۱/۳۹)	۱/۵۴ (۳/۷)
نسبت سرمایه به توان دو	-۲/۲۳۴ (۲/۹۲)	-۰/۰۲۲۵ (-۲/۸۱۴)	-۰/۰۱۱۶ (-۱/۹۱۳)	-۰/۰۱۵۵ (-۳/۶۴۸)
شاخص سیکل‌های تجاری	---	۰/۰۰۰۰۲۹۷ (۰/۲۳)	---	---
نسبت وام به دارایی	۰/۳۳۱ (۳/۳۹)	۰/۴۴۵۹ (۲/۵۷)	۰/۳۰۳ (۲/۱۹)	---
نسبت دارایی‌های نقد به دارایی‌ها	-۰/۶۴ (-۲/۷۸۶)	-۰/۹۳۴ (-۱/۶۸)	-۰/۴۱۲ (-۱/۱۴)	---
نسبت هزینه به درآمد	-۰/۲۷ (-۴/۹۴)	-۰/۲۱۸ (-۱/۵۶)	-۰/۱۱۸ (-۱/۶۵)	-۰/۱۱۸ (-۲/۳۱)
روند سیکل‌های تجاری	---	---	۰/۹۶ (۱/۶۷)	۲/۲۵۴ (۲/۵۸)
مقدار آماره خی دو (تست سارجان)	۱۹/۹۹۳	۱۰/۰۳۴	۱۳/۲۵۳	۱۴/۲۱
درجه آزادی (ارزش احتمال)	۹ (۰/۱۴)	۸ (۰/۲۶)	۸ (۰/۱)	۱۰ (۰/۱۹)

* اعداد داخل پرانتز آماره t می‌باشند.

منبع: یافته‌های تحقیق

کارایی مدیریت هزینه در بانک‌ها نقش اساسی در سودآوری آنها دارد. مطابق با نتایج به‌دست‌آمده رابطه منفی و معنی‌دار بین نسبت هزینه و سودآوری بانک‌ها بین بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران وجود دارد. بنابراین بانک‌ها با کنترل صحیح هزینه‌ها کارایی عملیاتی را افزایش می‌دهند و باعث رشد سودآوری می‌شوند.

رابطه متغیر سیکل‌های تجاری بر سودآوری بانک‌ها در ایران بیانگر آن است که ارتباط مثبت و با معنی‌داری کم وجود دارد. البته با در نظر گرفتن روند سیکل‌های تجاری در معادله، معنی‌داری ضریب افزایش یافته به صورتی که در مدل چهارم تخمینی ارتباط معنی‌دار بین روند سیکل‌های تجاری و سودآوری بانک‌ها برقرار است.

۶. جمع‌بندی

اهمیت نسبت سرمایه در بانک‌ها به گونه‌ای است که توسط مجامع بین‌المللی همچون کمیته بال برای آن حداقلی در نظر گرفته شده است و بانک‌ها به منظور حضور در جوامع بانکی و روابط بین‌بانکی ناچار به رعایت این نسبت هستند. ضریب نسبت سرمایه در سیستم بانکی ایران مثبت و معنی‌دار بوده است. البته در این مقاله از توان دوم نسبت سرمایه نیز استفاده شده است که ارتباط غیرخطی بین سودآوری و نسبت سرمایه را نشان می‌دهد. با توجه به ضریب منفی و معنی‌دار توان دوم نسبت سرمایه، می‌توان چنین نتیجه گرفت که رابطه غیرخطی بین سودآوری بانک‌ها و نسبت سرمایه در سیستم بانکی ایران وجود دارد. افزایش در نسبت سرمایه در مقادیر اولیه موجب افزایش در سودآوری شده ولی هر چه این نسبت افزایش یافته و از حد ماکزیمم آن فراتر رود، دیگر باعث افزایش در سودآوری نمی‌شود و افزایش در نسبت سرمایه موجب کاهش سودآوری بانک‌ها می‌شود. از این‌رو سیاستگذاران باید معیار اصلی سودآوری بانک‌ها را سرمایه بانکی دانسته و سیاست‌های سرمایه‌ای بانک‌ها باید در راستای مدیریت هزینه و کنترل آن باشد. مدیران بانکی باید با تأکید بر عوامل مؤثر بر سودآوری، آنها را در اهداف سرمایه‌گذاری خود لحاظ کنند.

برای مدیریت نقدینگی، بانک‌ها حجم اعتبارات را به وسیله تغییر شکل سپرده‌های کوتاه‌مدت به بلندمدت افزایش می‌دهند، آنها دائماً با ریسک‌های مرتبط با سررسید نامتناسب بدهی‌های مربوط به سودهای پرداختی به سپرده‌ها و احتمال عدم بازپرداخت

بدهی‌ها و وام‌های پرداختی مواجه می‌شوند. به منظور جلوگیری از زیان ناشی از بحران نقدینگی که در نتیجه عدم بازپرداخت بدهی‌ها ایجاد شده است، بانک‌ها اغلب دارایی‌های نقد نگهداری می‌کنند که به آسانی قابلیت تبدیل به وجه نقد را داشته باشند. به هر حال دارایی‌های نقد با نرخ‌های پایین بازدهی مرتبط هستند. از این‌رو نقدینگی بالا با سودآوری پایین همراه است. نسبت دارایی نقد به کل سپرده‌های مشتریان و وجوه کوتاه‌مدت نیز که از شاخص‌های نقدینگی است، بین بانک‌های کشور دارای ضریب منفی و معنی‌دار بوده است. اندازه بانک نیز به عنوان متغیر مستقل برای صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس در نظر گرفته می‌شود. تنوع خدمات و اعطای تسهیلات بیشتر و همچنین دسترسی بانک‌های با مقیاس بزرگ‌تر به بازارهای دارایی که در دسترس بانک‌های با مقیاس کوچک‌تر نیست، می‌تواند بر سودآوری تأثیر مثبت داشته باشد. لگاریتم دارایی‌های کل بانک به عنوان شاخص برای مقیاس بانک می‌باشد. در این پژوهش به علت عدم معنی‌داری ضریب، متغیر لگاریتم دارایی‌های بانک‌ها از مدل حذف شده است. رابطه منفی و معنی‌دار بین نسبت هزینه و سودآوری بانک‌ها بین بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران نیز وجود دارد. بنابراین بانک‌ها با کنترل صحیح هزینه‌ها، کارایی عملیاتی را افزایش و رشد سودآوری را ایجاد می‌نمایند. سیستم بانکی کشور با ارائه کیفیت خدمات بهتر به صورت الکترونیکی و خدمات مالی اینترنتی می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش هزینه‌ها و افزایش درآمد و سودآوری بانک‌ها داشته باشند.

رابطه متغیر سیکل‌های تجاری بر سودآوری بانک‌ها در ایران بیانگر آن است که ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. سیاست‌های پولی بانک مرکزی، اعطای مجوزهای مختلف اعطای تسهیلات به بانک‌ها، تسهیلات تکلیفی بانک مرکزی و افزایش حجم قابل ملاحظه مطالبات مشکوک‌الوصول می‌توانند نوسانات زیادی را در سودآوری بانک‌ها ایجاد نمایند. اقتصاد ایران با تأثیر از سیکل‌های تجاری در زمان کاهش رشد اقتصادی و رکود اقتصادی از طریق کاهش جذب سپرده‌ها و کاهش درآمدهای بانک، تأثیر منفی بر سودآوری بانک‌ها داشته است. در زمان‌های رونق اقتصادی نیز از طریق تأثیر در بازار وام و سپرده‌ها بر سودآوری بانک‌ها اثر می‌گذارد.

منابع و مأخذ

فارسی

- باقری، حسن. (۱۳۸۵). تحلیل عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های تجاری (بانک رفاه). *دو فصلنامه تحقیقات اقتصادی*، س ۷، ش ۲۱
- پهلوان‌زاده، مسعود. (۱۳۸۶). مروری بر رویکردهای جدید کفایت سرمایه در بانک‌ها (بر اساس بیانیه دوم کمیته مقررات و نظارت بانکی بال). *مجله روند*، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. بهار و تابستان ۱۳۸۶. ش ۵۲ و ۵۳
- گودرزی، آتوسا و زبیدی، حیدر. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر گسترش بانکداری الکترونیک بر سودآوری بانک‌های تجاری ایران. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران*، س ۱۰، ش ۳۵، ۱۱۱-۱۴۰

انگلیسی

- Abreu, M. & Mendes, V. (2000). *Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence for Some EU Countries*. 50th International Atlantic Economic Conference. (www.iaes.org)
- Aburime, T.U. & Uche, C.U. (2008). Impact of Share Capitalization on Bank Profitability in Nigeria, *European Journal of Scientific Research*, 19, (3), 438-452.
- Angbazo, L. (1997). Commercial Bank Interest Margins, Default Risk, Interest-rate Risk, Off-balance Sheet Banking, *Journal of Banking and Finance*, 21,55-87.
- Athanoglou P. P., Brissimis, S. N. & Delis, M. D. (2008). Bank Specific, Industry-Specific, Macroeconomic Determinants of Bank Profitability, *Journal of International Financial Markets Institutions*, 18, 121-136.
- Athanoglou, P.P., Brissimis, S.N. & Delis, M.D. (2005). Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability, *Bank of Greece Working Paper*, 25.

- Barajas, A., Steiner, R. & Salazar, N. (1999). Interest Spreads in Banking in Colombia 1974– 96, *IMF Staff Papers*, 46, 196-224.
- Bashir, A. M. & Hassan, M. K. (2003). *Determinants of Islamic Banking Profitability*, the ERF 10th Annual Conference. (www.erf.org.eg)
- Berger, A. (1995). The Relationship between Capital and Earnings in Banking, *Journal of Money, Credit and Banking*, 27,(2), 432-456.
- Berger, A. N., Hanweck, G. A. & Humphrey, D. B. (1987). Competitive Viability in Banking: Scale, Scope and Product Mix Economies, *Journal of Monetary Economics*, 20, 501-520.
- Bourke, P. (1989). Concentration and Other Determinants of Bank Profitability in Europe ,North America and Australia, *Journal of Banking and Finance*, 13, 65-79.
- Boyd, J. & Runkle, D. (1993). Size and Performance of Banking Firms: Testing the Predictions of Theory, *Journal of Monetary Economics*, 31, 47-67.
- Demircuc-Kunt, A. & Huizinga, H.(1999). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence, *World Bank Economic Review*, 13, 379-408.
- Haslem, J. A. (1968). A Statistical Analysis of the Relative Profitability of Commercial Banks. *Journal of Finance*, 23, 167-176.
- Jiang, G., Tang, N., Law, E. & Size, A. (2003). Determinants of Bank Profitability in Hong Kong, *Hong Kong Monetary Authority Research Memorandum*
- Kim, K. & Choi, Y. (1997). Business Cycle in Korea; Is There any Stylized Feature?, *Journal of Economic Studies*, 24, (5), 275-293
- Miller, S. & Noulas, A. (1997). Portfolio Mix and Large-bank Profitability in USA, *Applied Economics*, 29, 505-12.
- Molyneux, P. & Thornton, J. (1992). Determinants of European Bank Profitability. *Journal of Banking and Finance*, 16, 1173-1178.
- Naceur, S. B. (2003). The Determinants of the Tunisian Banking Industry Profitability: Panel Evidence, *Universite Libre de Tunis Working Papers*.
- Naceur, S.B. & Goaid, M. (2001). The Determinants of the Tunisian Deposit Banks' Performance. *Applied Financial Economics*, 11, 317-31